

JACEK KNOPEK¹

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Profesor Andrzej Chodubski – propagator badań polonijnych (1952–2017)

Wedle dawnego europejskiego zwyczaju każde środowisko akademickie, dyscyplina bądź dziedzina naukowa powinny wykształcić takie osobowości czy wręcz autorytety, o których mówić i pisać powinno się w sposób szczególny. Dzięki bowiem ich pracy dydaktycznej, pozostawionemu dorobkowi naukowemu oraz wykształconemu gronu uczniów silniej identyfikuje się taką osobę z konkretnym ośrodkiem naukowym. Postać taką określa się wówczas takimi przymiotami, jak „ojciec”, „mistrz” czy „guru”. Moim zdaniem z takimi właśnie cechami mieliśmy do czynienia w przypadku Profesora Andrzeja Chodubskiego, który całe swoje akademickie życie związany był z Trójmiastem, Uniwersytetem Gdańskim i tamtejszą politologią. Niejednokrotnie bowiem na różnego typu politologicznych spotkaniach, seminariach i konferencjach naukowych, kiedy padała nazwa Gdańsk, słowo to kojarzyło się nieodłącznie z osobą Profesora.

Mimo iż w całym dojrzałym życiu Andrzeja Chodubskiego Wybrzeże Gdańskie miało szczególne znaczenie, to jednak rodzinie powiązany był on z Mazowszem i tą jego częścią, która w latach 1975–1998 wchodziła w skład województwa ciechanowskiego. Urodził się bowiem w miejscowości Grabienice Małe, położonej w gminie Strzegowo, na terenie dzisiejszego powiatu mławskiego. Miejscowość ta należała do rzymskokatolickiej parafii św. Mikołaja, erygowanej jeszcze w 1502 r. w Niedzborzu. Pomimo faktu, iż współcześnie miejscowość tę zamieszkuje zbiorowość jedynie 52-osobowa, to w przeszłości z Grabienicami związane były postacie nietuzinkowe².

¹ Kontakt: jknopek@wp.pl

² Badając swego czasu relacje polsko-greckie odnalazłem w szeregach armii greckiej dwóch przedstawicieli z rodziny Smoleńskich (braci bądź kuzynów) wywodzących się z Grabienic, którzy po upadku powstania styczniowego dotarli na Półwysep Grecki. Po długich latach spędzonych w greckich koszarach zostali awansowani do stopni generałów, por. J. Knopek (1997), *Polacy w Grecji. Historia i współczesność*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Na tym terenie urodził się chociażby w połowie XIX stulecia znany historyk, przedstawiciel tzw. szkoły warszawskiej i profesor Uniwersytetu Warszawskiego Władysław Smoleński, z którym rodzina Andrzeja Chodubskiego była skoligacowana, co Profesor często lubił podkreślać. Podobnie też jak jego sławny ziomek, znaczącą część swojego księgozbioru, gromadzoną długimi latami, Profesor ofiarował na rzecz zbiorów Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego w Płocku.

Andrzej Chodubski urodził się w jednym z najtrudniejszych okresów powojennej Polski, nieodłącznie kojarzonym z latami stalinowskiego reżimu, w którym szczególnie trudno było osobom mającym ziemiańskie i inteligenckie pochodzenie. W związku z tym, iż w rzeczywistości polskiej obowiązywały wówczas nakazy pracy, a Jego rodzice związani byli zawodowo z profesją sędziowską oraz leśnictwem, pierwsze lata życia spędzał na częstych wyjazdach i przeprowadzkach, co związane było z obejmowaniem kolejnych posad zawodowych przez rodziców. W ten sposób po raz pierwszy dotarł na Pomorze Środkowe, gdzie w Warcinie, dawnych włościach niemieckiego kanclerza Ottona von Bismarcka, władze polskie utworzyły Zespół Szkół Leśnych, w którym posadę nauczyciela uzyskał jego ojciec. Na skutek interwencji Jego matki podjętej u premiera Józefa Cyrankiewicza, z którym w obozie koncentracyjnym w latach wojny przebywał Jego ojciec, rodzina ostatecznie wróciła do Ciechanowa, gdzie Andrzej Chodubski spędził lata swej młodości i uzyskał stosowne wykształcenie – podstawowe i licealne.

Na czas studiów akademickich wybrał się do Gdańska. Działo się to w momencie, kiedy tamtejsza Wyższa Szkoła Pedagogiczna zmieniała status na Uniwersytet Gdański. Na filologię germańską nie został przyjęty z braku miejsc, co zaowocowało Jego przyjęciem na studia historyczne, które z powodzeniem realizował na Wydziale Humanistycznym w latach 1971–1976. Pierwszego czerwca 1976 r. obronił przed komisją uniwersytecką pracę magisterską traktującą o polityce kulturalnej Gdańska w czasach hitleryzmu, pisaną pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisława Mikosa. Bezpośrednio po uzyskaniu magisterium, w latach 1976–1978 stał się słuchaczem podyplomowego studium Instytutu Nauk Politycznych UG, które przesądziło o dalszej Jego drodze życiowej, naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej. W 1977 r. stał się bowiem pracownikiem tej jednostki, która później zmieniła nazwę na Instytut Politologii UG. Od tego momentu datują się też Jego bliskie relacje z osobą prof. dra hab. Kazimierza Podoskiego, który uznawany był za twórcę gdańskiej politologii. Osoba ta miała bezpośredni wpływ na dalszy rozwój inicjatyw podejmowanych przez Andrzeja Chodubskiego. On sam też chętnie później do niej się odwoływał. W okresie od 1979 do 1981 r. odbywał studia doktoranckie na Uniwersytecie Azerbejdżańskim w Baku, które przyniosły nie tylko awans naukowy, ale pomogły lepiej poznać język rosyjski oraz języki ludów i narodów zakaukaskich. Rozprawę doktorską przygotowaną w tym czasie i poświęconą przemianom

kulturalnym w Azerbejdżanie obronił w Baku 29 IV 1981 r.³ Awans naukowy zbiegł się w czasie z uzyskaniem na Uniwersytecie Gdańskim stanowiska adiunkta oraz wykonywaniem samodzielnych zadań dydaktycznych bądź organizacyjnych. Jego wzmożona aktywność naukowa i przede wszystkim pracowitość oraz zaangażowanie pozwoliły na przygotowanie w krótkim czasie rozprawy habilitacyjnej, którą przedstawił 12 VI 1986 r. na Wydziale Humanistycznym UG przed komisją historyczną. Dotyczyła ona aktywności kulturalnej Polaków na terenie Azerbejdżanu w XIX i na początku XX w., a opublikowało ją Wydawnictwo Naukowe UG⁴. Po habilitacji uzyskał samodzielność naukową, która zaowocowała prowadzeniem wykładów kierunkowych i ogólnouniwersyteckich, seminariów i proseminariów oraz kształceniem młodej kadry naukowej. Nowe wyzwania i osiągnięcia z nimi związane przyniosły uzyskanie tytułu profesora nauk humanistycznych w 1996 r. Działo się to akurat w momencie, kiedy na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego broniłem – napisaną pod Jego okiem – własną rozprawę doktorską. W latach 1987–1992, czyli w okresie zmian systemowych, nie ominęły Profesora także funkcje organizacyjne, pełnił wówczas obowiązki kierownika Zakładu Międzynarodowych Stosunków Politycznych i wicedyrektora starej / nowej jednostki, bowiem Instytut Nauk Politycznych zmienił nazwę na Instytut Politologii UG. Piastowaniem godności uniwersyteckich jednakże nigdy nie był zainteresowany. Zrezygnował nawet z pełnienia funkcji kierownika katedry bądź zakładu na rzecz młodszej kadry naukowej.

Mimo iż Andrzej Chodubski znany był i ceniony szczególnie w środowisku politologicznym⁵, to początki Jego zainteresowań poznawczych odnoszą się do kwestii przemian kulturalnych oraz badania społeczności polskich i polonijnych w świecie. Dał temu wyraz już w trakcie swych azerbejdżańskich peregrynacji akademickich na przełomie lat 70. i 80. XX w., kiedy nie tylko przygotowywał rozprawę

³ Rozprawa ta została później ogłoszona drukiem w języku polskim: A. Chodubski (1981), *Rewolucja kulturalna w Azerbejdżanie*, Gdańsk.

⁴ A. Chodubski (1986), *Aktywność kulturalna Polaków w Azerbejdżanie w XIX i na początku XX wieku*, Gdańsk, ss. 373.

⁵ Wiele ze swoich prac poświęcił naukom społecznym, w szczególności naukom o polityce, a także ich metodologii oraz procesom adaptacji w środowisku akademickim. Jego podręcznik akademicki o metodologii badań politologicznych (A. Chodubski (1995), *Wstęp do badań politologicznych*, wyd. 1, Gdańsk) miał kilkanaście wydań. Był również autorem artykułów z tego zakresu, a wśród nich: Jak uprawiać politologię u progu XX wieku?, „Studia Politologiczne”, 1998, s. 56–58; Wyjaśnienia cywilizacyjne w poznaniu nauk humanistycznych (społecznych), „Cywilizacja w Czasie i Przestrzeni”, 1998, z. 4, s. 21–33; Cywilizacyjna interpretacja kresów, w: Liedke M., Sadowska J., Trynkowski J. (red.), (1999), *Granice i pogranicza. Historia codzienności i doświadczeń*, Białystok, t. 2, s. 113–125; Cywilizacyjna interpretacja konfliktów społeczno-politycznych, w: Wojtas A., Strzelecki M. (red.), (2001), *Konflikty społeczno-polityczne w III Rzeczpospolitej*, Warszawa, s. 9–20; Methodological Specificity of Civilisation Studies, „Polish Political Science Yearbook”, 2001, t. XXX, s. 59–69; O metodach i technikach współczesnych badań regionalnych, w: Knopek J., Marcinkowski A. (red.), (2001), *Polityka regionalna a historyczna i obronna świadomość Polaków*, Bydgoszcz, s. 220–233.

naukową, ale także zbierał materiał archiwalny i empiryczny do dziejów diaspory polskiej w Baku i w innych regionach Zakaukazia. Zaczął wówczas ogłaszać drukiem w miejscowej prasie i czasopismach naukowych pierwsze artykuły poświęcone Polakom w Armenii, Azerbejdżanie, Dagestanie i innych miejscach Kaukazu. Po powrocie ze studiów azerbejdżańskich ogłaszał drukiem teksty o tematyce polonijnej w krajowych pismach, m.in. na łamach „Przeglądu Polonijnego”⁶. Następnie sukcesywnie poszerzał krąg swych zainteresowań, publikując informacje i analityczne teksty poświęcone diasporze polskiej na obszarze byłego Związku Radzieckiego, w Europie Zachodniej i w innych regionach świata⁷. Treści te propagował na łamach serii wydawniczej, którą zainicjował w 1994 r. staraniem Wydawnictwa Adam Marszałek z Torunia, pod wspólnym podtytułem „Kwestie narodowościowe i polonijne”. Wstępne zamierzenie, zakładające wydanie 10 kolejnych części tematycznych serii, okrojono do opublikowania czterech, ale i tak propagowane w nich treści świadczyły o dużej erudycji jej Redaktora, ogromnym potencjale myślowym i analitycznym oraz poszerzonym sukcesywnie obszarze badawczym⁸. Profesor chętnie także uczestniczył w przedsięwzięciach propagujących inne serie wydawnicze⁹

⁶ Wśród tekstów tych znalazły się m.in.: A. Chodubski (1983), *Inteligencja polska w Azerbejdżanie w końcu XIX i na początku XX wieku*, „Przegląd Polonijny”, nr 1, s. 39–47; tenże (1984), „Dom Polski” w Baku, „Przegląd Polonijny”, nr 4, s. 95–109; tenże (1986), *Polacy w Azerbejdżanie w latach 1914–1920*, „Przegląd Polonijny”, nr 4, s. 93–101; tenże (1988), *Polacy w Armenii w XIX i na początku XX wieku*, „Przegląd Polonijny”, nr 3, s. 43–59; tenże (1992), *Z dziejów kontaktów polsko-włoskich*, „Przegląd Polonijny”, nr 4, s. 151–159; tenże (1994), *Bohdan Podoski (1894–1986) i jego aktywność społeczno-polityczna*, „Przegląd Polonijny”, z. 4, s. 137–145; tenże (1994), *Elity polityczne współczesnej emigracji polskiej*, „Przegląd Polonijny”, z. 1, s. 95–105.

⁷ Interesował się m.in. dziejami Polaków (zesłańców i podróżników) w Rosji i na obszarze postradzieckim. W efekcie tych badań powstały m.in. prace: *Tożsamość kulturowa Armenii w recepcji polskich zesłańców i podróżników XIX i początku XX wieku*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 2000 r., nr 20/21, s. 66–79; *Tożsamość Polonii kazachstańskiej*, w: Bodio T., Wojtaszczyk K. (red.), (2000), *Kazachstan. Historia, społeczeństwo, polityka*, Warszawa, s. 61–79; *Wkład Polaków w rozwój gospodarczy, społeczno-polityczny i kulturalny Kaukazu*, w: Kmiecinski J. (red.), (2000), *Polska diaspora na Wschodzie*, Łódź, t. 4, s. 227–240; *Polonia w Europie Środkowo-Wschodniej w warunkach transformacji ustrojowej*, w: Dobrowolski P., Liszka J., Sztumski J. (red.), (2001), *Spoleczno-polityczne aspekty transformacji ustrojowej*, Ustroń, s. 345–361.

⁸ Kolejne części tego wydawnictwa to: A. Chodubski (red.), (1994), *Przemiany społeczne, kwestie narodowościowe i polonijne*, Toruń; A. Chodubski (red.), (1996), *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, Toruń; A. Chodubski (red.), (1997) *Swoistości cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, Toruń; A., Chodubski red. (1998), *Tożsamość kulturowa, kwestie narodowościowe i polonijne*, Toruń.

⁹ Np. A. Chodubski (1999), *Aktualne tendencje rozwoju oświaty polonijnej*, w: Knopek J. (red.), *Miscellanea oświaty polonijnej*, Bydgoszcz, s. 17–30; tenże (2000), *Aktualne tendencje przemian zbiorowości polonijnych w Europie*, w: Knopek J. (red.) *Polonia wobec integracji europejskiej*, Bydgoszcz, s. 7–21; tenże (2003), *Postawy i zachowania polityczne elit polonijnych w warunkach ujawniającej się współcześnie globalizacji świata*, w: Knopek J. (red.), *Kształtowanie się elit polonijnych*, Bydgoszcz, s. 36–52; tenże (2011), *Siła polityczna elit współczesnej emigracji polskiej*, w: Knopek J. (red.), *Liderzy i przywódcy w rzeczywistości polonijnej*, Koszalin, s. 11–20; tenże (2011), *Ogniwa kształtowania się*

bądź inicjatywach związanych z poszerzaniem wiedzy na temat zbiorowości polonijnych¹⁰.

Andrzej Chodubski był członkiem 16 redakcji czasopism naukowych wydawanych w Polsce i za granicą (Uzbekistan). Czynn timer angażował się w życie naukowe i akademickie¹¹. Za swoją działalność naukową i społeczną otrzymał różne nagrody i wyróżnienia. Były to m.in.: Nagroda Naukowa im. Ireny i Franciszka Skowyrów (KUL – Lublin 2007); Nagroda Naukowa im. Franciszka Ryszki (Uniwersytet Warszawski – Warszawa 2009); medal za rozsławianie imienia Polski „Serce dla Serc”; wyróżnienie za redakcję opracowań naukowych „Tożsamość kulturowa” w Konkursie Wydawnictw Literatury Pomorskiej „Costerina 2010”; Medal Ambasady Republiki Azerbejdżanu (18 XII 2012 r.); wyróżnienie – dedykacja książkowa (Tbilisi – 2013). Jego aktywność była doceniana także poza Uniwersytetem Gdańskim. Otrzymał m.in. wyróżnienie w plebiscycie pracownik naukowo-dydaktyczny, który odegrał najważniejszą rolę w rozwoju polskiej politologii (Uniwersytet Jagielloński – Kraków 2013) oraz medal „Za Zasługi w Umocnianiu Stosunków Azerbejdżańsko-Polskich” (Ambasada Republiki Azerbejdżanu – Warszawa 2013).

Lubili Profesora i cenili przede wszystkim studenci, do grona których i ja się zaliczałem. Głównie za niekonwencjonalny sposób prowadzenia zajęć, inspirowanie do samodzielnego myślenia i niezwykłą życzliwość. Po latach jestem przekonany, że właśnie ta forma zajęć prowadzonych przez Profesora spowodowała, że zostałem Jego doktorantem i wychowankiem. Instytutowi Politologii UG oraz politologii w Polsce poświęcił całe swoje życie¹². Nawet wtedy, kiedy choroba coraz bardziej ograniczała Jego możliwości witalne, podróżował po całej niemalże Polsce, uczestnicząc w różnych procedurach, głównie jako recenzent i ekspert. W wielu ośrodkach akademickich w Polsce politologia gdańska kojarzyła się głównie z Jego Osobą. Jego

instytucji „grupa interesu” (lobbying), w: Knopek J. (red.), *Przywództwo polityczne a przywództwo polonijne. Między teorią a praktyką*, Koszalin, s. 69–82.

¹⁰ Np. A. Chodubski (1997), Aktualne tendencje przemian zbiorowości polonijnych w Skandynawii na tle przeobrażeń cywilizacyjnych świata, w: Olszewski E. (red.), *Polacy w Skandynawii*, Lublin, s. 63–76; tenże, Kształtowanie się zbiorowości polonijnej w Finlandii, w: tamże, s. 317–330; A. Chodubski, E. Olszewski, Stan badań nad zbiorowościami polonijnymi w Skandynawii, w: tamże, s. 413–427.

¹¹ Był członkiem różnych organizacji i instytucji naukowych, m.in. wiceprzewodniczącym Komitetu Nauk Politycznych PAN. W charakterze eksperta występował w Państwowej Komisji Akredytacyjnej, Państwowej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych oraz Państwowej Komisji Matur w Warszawie. Był przewodniczącym Olimpiady Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym. Był członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, członkiem Płockiego Towarzystwa Naukowego (od 2015 r. członkiem honorowym), członkiem Towarzystwa Badań Biograficznych „Who is Who”. Był m.in. członkiem Rady Programowej Międzynarodowego Centrum Badań Wschodnioeuropejskich (International Centre For East European Research) Uniwersytetu Łódzkiego. Był opiekunem merytorycznym Stowarzyszenia Uniwersytetu III Wieku w Gdańsku, a także przedstawicielem Wydziału Nauk Społecznych UG do Rady Redakcyjnej Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego.

¹² Andrzej Chodubski był też profesorem w dwóch wyższych szkołach niepublicznych w Gdańsku: Gdańskiej Wyższej Szkole Humanistycznej oraz Ateneum Szkoła Wyższa.

seminarzyści po ukończeniu studiów podjęli pracę w różnych ważnych instytucjach. Wśród wychowanków Profesora można doliczyć się 32 wypromowanych doktorów. Trzej z nich przebrnęli już przez kolejne szczeble rozwoju naukowego i zostali uhonorowani przez prezydentów RP tytułem naukowym profesora. W gronie tym znaleźli się: prof. Arkadiusz Żukowski (dyrektor Instytutu Nauk Politycznych UWM w Olsztynie i prezes Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych); prof. Jacek Knopek (kierownik Katedry Międzynarodowych Stosunków Politycznych UMK w Toruniu); prof. Grzegorz Piwnicki (kierownik Zakładu Europeistyki i Nauki o Cywilizacji UG w Gdańsku). Obrona ostatniego wychowanka Andrzeja Chodubskiego odbywała się w szczególnej atmosferze, bowiem recenzentami w przewodzie doktorskim Marcina Wałdocha (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy – 26 IV 2016 r.) byli jego wychowankowie – profesorowie Arkadiusz Żukowski i Jacek Knopek¹³.

Profesor dr hab. Andrzej Chodubski był znaczącą postacią zajmującą się badaniami w zakresie nauk o polityce, a w obrębie Jego zainteresowań znalazły się zwłaszcza treści polskie i polonijne w świecie. W Jego dorobku naukowym są monografie, rozdziały w pracach zbiorowych, artykuły naukowe oraz recenzje prac doktorskich, habilitacyjnych i oceny dorobku w procedurze ubiegania się o tytuł naukowy profesora. Pod Jego redakcją ukazało się także wiele opracowań zbiorowych, dotyczących różnorodnych zagadnień z zakresu nauk o polityce, historii najnowszej i nauk społecznych. Łączny dorobek naukowy Profesora liczy ponad 1200 pozycji, co świadczyć może o Jego niesłychanej wręcz pracowitości¹⁴. Wzorem francuskiego Napoleona sypiał bowiem po cztery godziny na dobę, a obowiązek pisania przejął niejako od Józefa Ignacego Kraszewskiego, który określany był mianem „tytana pracy” swej epoki. Ten znaczący dorobek Profesora Andrzeja Chodubskiego upubliczniany jest do chwili obecnej, gdyż ukazują się jeszcze te teksty, które złożone zostały do druku przed Jego śmiercią.

Profesor Andrzej Chodubski zmarł 6 VII 2017 r. w swoim prywatnym mieszkaniu w Gdańsku, w którym prowadził życie samotnika. Środowisko naukowe straciło w ten sposób Uczzonego, Nauczyciela i Przyjaciela w jednej osobie. Zgodnie ze spisana odręcznie w ostatnich tygodniach życia ostatnią wolą, pochówek miał przybrać postać nieformalną i odbyć się w otoczeniu najbliższych osób. Mimo to w drodze na wieczny spoczynek towarzyszyło Profesorowi ok. 400 osób wywodzących się z przedstawicieli władz miejskich i wojewódzkich, uniwersyteckich i akademickich, oddanych kolegów i przyjaciół ze świata nauki, a nadto wychowankowie i licznie zgromadzeni znajomi.

¹³ Temat rozprawy doktorskiej Marcina Wałdocha także odnosił się do treści polonijnych: *Polacy w Nowej Zelandii w procesie globalizacji i dywersyfikacji świata*.

¹⁴ Bibliografia Jego prac była dwukrotnie przywoływana drukiem: Żukowski A. (red.), (2002), *Przemiany cywilizacyjne i kulturowe, kwestie etniczne i polonijne. Prace dedykowane Profesorowi Andrzejowi Chodubskiemu w pięćdziesięciolecie urodzin*, Olsztyn – Gdańsk; *Uczony i jego dzieło. Bibliografia publikacji prof. zw. dra hab. Andrzeja Jana Chodubskiego*, Toruń 2007.